

POHOTOVOSTNÉ ODDIELY HLINKOVEJ GARDY 1944 – 1945 (ORGANIZÁCIA A AKTIVITY)

VOJTECH K Á R P Á T Y

KÁRPÁTY, V.: Readiness Detachments of Hlinka's Guard 1944 – 1945. (Organisation and Activities). *Vojenská história*, 9, 4, 2005, pp 44 – 59, Bratislava.

In the study the author aims at the issue related to the last stage of existence and activities of Hlinka's Guard (HG), i.e. in the years 1943 and 1944 before breaking out the Uprising. He points out a gradual decline and confrontation of opinions in HG commanding circles. Quite large attention is paid to organisational building up of HG readiness detachments that represented one of pillars of the occupation regime in Slovakia after breaking out the Slovak National Uprising (SNP). The author outlines basic targets of their activity (military anti-rebel activity in cooperation with German security elements and German Army, anti-partisan actions, guarding and disciplinary actions). He explains a system of their manning, relation to the Army, he points out their military potential represented by field companies and field battalions, ideological activity inside readiness detachments of Hlinka's Guard (POHG) etc. In the next part the author analyses some chosen aspects of POHG activity. The greatest attention is paid to POHG deployment to anti-partisan actions.

Military History. Slovakia. World War II. Readiness Detachments of Hlinka's Guard.

V tejto štúdií, zameranej na poslednú kapitolu existencie Hlinkovej gardy (HG) ako polovojenskej formácie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLĽS), sa venujem niektorým vybraným problémom organizovania POHG, ktoré priamo súvisia s výstavbou jej teritoriálno-organizačnej štruktúry od septembra 1944 do prvých mesiacov roku 1945. Ďalším cieľom je priblížiť vybrané aktivity POHG v oblasti ich nasadenia ako protipartizánskej a bezpečnostno-represívnej ozbrojenej sily ľudáckeho režimu v posledných mesiacoch jeho existovania na území Slovenska. Na záver sa v krátkosti zmienim o ústupe gardistických oddielov pred postupujúcim frontom na západ. Ostatným otázkam súvisiacim s existenciou a pôsobením POHG (aj v regiónoch Slovenska) sa chcem venovať v ďalších pripravovaných špecializovaných štúdiách.

Vnútna kríza Hlinkovej gardy (HG), ktorej začiatky boli zjavné už v roku 1943, naplno vrcholila v lete roku 1944. Prejavovala sa predovšetkým v rapidnom poklese členskej základne a vyhrotení dlhotrvajúceho sporu medzi hlavným veliteľom HG Alexandrom Machom¹ a skupinou radikálov nekompromisnej pronacistickej orientácie zoskupenej okolo časopisu *Náš boj*

---

¹Alexander Mach (1. 10. 1912 Slovenský Meder – 15. 10. 1980 Bratislava) organizátor a funkcionár HSEĽS a Rodobrany, publicista, hlavný veliteľ HG. Študoval v rodnej obci a v Nových Zámkoch. Štúdiá v kňazských seminároch v Ostrihomi a Trnave neukončil. V rokoch 1922 – 1939 bol miestnym, župným a vedúcim funkcionárom HSEĽS. Počas existencie prvej ČSR bol jedným z najaktívnejších ľudáckych publicistov a novinárov. Od roku 1926 redaktor, zodpovedný redaktor a v rokoch 1938 – 1939 šéfredaktor *Slováka*, *Slovenskej pravdy*, *Slovenských ľudových novín* a *Slovenského týždenníka*. V rokoch 1924 – 1929 generálny tajomník HSEĽS. Po vzniku HG sa stal zástupcom hlavného veliteľa HG K. Sidora a náčelníkom politickej sekcie na HVHG v Bratislave. Od 20. 10. 1938 do 1. 8. 1940 šéf Úradu propagandy. Od 14. 3. 1939 do 21. 5. 1940 a od 29. 7. 1940 do 5. 9. 1944 zastával funkciu hlavného veliteľa HG. Od júla 1940 do apríla 1945 minister vnútra. Národným súdom odsúdený 15. 9. 1947 na 30 rokov väzenia. Neskôr bol trest zmenený na 25 rokov. Na základe amnestie 9. 5. 1968 prepustený z Leopoldova.

a vedenej bývalým náčelníkom štábu HG Otomarom Kubalom.² Medzi radikálov patrili niektorí okresní velitelia HG, ale predovšetkým príslušníci **Vybraných jednotiek HG** (VJHG), ktoré vznikli ešte v roku 1941 a mali sa stať elitou v rámci HG. Od ostatných gardistov sa odlišovali osobitnou sivozelenou uniformou a samostatnou symbolikou, ktorej základom bol gotický rovnoramenný kríž vo vavrínovom neuzavretom venci. Časť úderníkov z VJHG absolvovala inštruktážny výcvikový kurz Zbraní SS v alsacom Sennheime a ostatní boli frekventantmi veliteľskej školy HG sídliacej na Bojnickom zámku. Práve táto skupina kritizovala Machovu apatiu a nezáujem o aktívne vedenie HG. Zároveň mu vyčítali jeho alibistické postoje a prechod na pozície umierneného krídla HSLŠ, predstavovaného prezidentom Jozefom Tisom, predsedom slovenského snemu M. Sokolom a ďalšími ľudákmi s negatívnym postojom k zavádzaniu a presadzovaniu národného socializmu na Slovensku podľa nemeckého vzoru. Umiernené krídlo ľudovej strany sa v období rokov 1939 – 1944 snažilo udržať HG v pozíciách nezasahovania do reálnej vnútroštátnej politiky a pacifikovať jej aktivity a snahy získať rozhodujúce pozície v štáte a slovenskej spoločnosti. Radikáli dostávali priamu pomoc od nemeckého poradcu pre HG SS-Obersturmbannführera **Viktora Nagelera**³, ktorý pôsobil na Slovensku od jesene 1940. Pozitívne hodnotenia Nagelerových aktivít sa objavujú v hláseniach počas celej doby jeho aktívneho pôsobenia. V júli 1944 sa o jeho práci vyjadril v správe pre Hlavný úrad ríšskej bezpečnosti (RSHA) župný hospodársky poradca Národno-socialistickej nemeckej robotníckej strany (NSDAP) vo Viedni W. Rafelsberger nasledovne: „*Politická výchovná práca SS-Obersturmbannführera Nagelera v Hlinkovej garde sa napokon zreteľne prejavila pri uskutočňovaní kurzov školenia pre Hlinkovu gardu, ktoré sa už sčasti ukončili a ako výsledok dokazujú existenciu kompaktnej menšiny nasadenia schopných Slovákov, ktorí ako celok sú vhodní na to, aby prevzali rozhodujúce úlohy vedenia na Slovensku.*“⁴

Otvorený konflikt medzi radikálmi HG a hlavným veliteľom HG A. Machom sa naplno prejavil počas jeho návštevy veliteľskej školy HG, konanej pri príležitosti ukončenia jej druhého kurzu v nedeľu 19. augusta 1944, napriek tomu, že náčelník štábu HG Karol Danihel⁵ vyradil

---

²**Otomar Kubala** (26. 1. 1906 Lakšárska Nová Ves – 28. 8. 1946 Bratislava), učiteľ, funkcionár HG. V rokoch 1920 – 1924 študoval v učiteľskom ústave v Modre. Od 1924 do 1934 bol učiteľom v Smoleniciach, Kútoch a Uhorskej Novej Vsi. Od roku 1932 tajomníkom Združenia učiteľov – vojakov na Slovensku. Od 1934 do 1938 bol riaditeľom štátnej meštianskej školy vo Varíne a v rokoch 1939 – 1940 v Rači a Bratislave. Členom HG sa stal v novembri 1938 (miestny veliteľ HG vo Varíne). Od júna 1939 do mája 1940 referent HVHG. Od 30. 7. 1940 do 20. 5. 1942 zástupca hlavného veliteľa HG a náčelník štábu HVHG. V júli až auguste 1941 sa zúčastnil ťaženia proti ZSSR v hodnosti nadporučika v zálohe (neskôr povýšený na stotníka). Od 7. 9. 1944 znovu náčelník štábu HG a prakticky hlavný veliteľ HG. Od 11. 10. 1944 šéf ÚŠB. V apríli 1944 ustúpil s jednotkami POHG a Domobrany do Čiech. V máji 1945 pri Strakoniciach zatknutý. Národným súdom 24. 8. 1946 odsúdený na trest smrti a popravený zastrelením.

³**Viktor Nageler** (nar. 14. 3. 1903, Spittal), dôstojník SS a poradca pre HG. Do svojho príchodu na Slovensko pracoval na doplnovacej správe Zbraní SS vo Viedni a mal na starosti odvody príslušníkov nemeckej národnej skupiny na Slovensku do SS. Od septembra 1940 do polovice januára 1945 pôsobil ako poradca pre HG. V apríli a máji 1941 sa zúčastnil poľného ťaženia na Balkáne. Najaktívnejšie pracoval v čase, keď bol náčelníkom štábu HVHG O. Kubala. Pomáhal pri vzniku a vydávaní časopisu *Náš boj* a zabezpečoval nemeckú podporu pre Vybrané jednotky HG a od septembra 1944 pre Pohotovostné oddiely HG (POHG). V polovici januára 1945 bol povolaný na západný front a novým poradcom pre HG sa stal jeho zástupca SS-Obersturmbannführer Hans Klatz.

⁴PREČAN, V.: Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko. Bratislava 1971, dokument č. 42, s. 115.

⁵**Karol Danihel** (nar. 15. 10. 1903, Plavecký Štvrtok), notár a funkcionár HG. Pochádzal zo zámožnej veľkostatkárskej rodiny. Nižšie vzdelanie absolvoval vo svojom rodisku, gymnaziálne štúdiá na maďarskom gymnáziu v Bratislave a na slovenskom gymnáziu v Skalici. V roku 1927 ukončil štúdium na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a obhájil titul JUDr. Prvých 5 rokov pracoval ako právny koncipient a v rokoch 1934 – 1948 vykonával advokátsku prax v Malackách. V rokoch 1938 – 1939 bol verejným notárom v Malackách a v rokoch 1939 – 1945 v Bratislave. Patril medzi zakladajúcich členov Rodobrany a HG. Od októbra 1938 do júna 1939 okresným a neskôr oblastným veliteľom HG v Malackách a do januára 1940 miestnym a okresným predsedom HSLŠ. Od augusta 1939 do mája 1940 a od 20. 5. 1942 do 6. 9. 1944 náčelníkom štábu HVHG. Po vypuknutí Povstania bol v septembri 1944 odstavený z vedúcich funkcií v HG a vrátil sa k notárskej praxi. Pred postupujúcim frontom odmietol evakuovať a ostal v Bratislave. Od 14. 4. 1945 do 31. 5. 1945 bol zaistený Červenou armádou (ČA) a 1. 6. 1945 ho prevzali československé bezpečnostné orgány. Národný súd ho odsúdil 5. 8. 1945 na 10 rokov väzenia, konfiškáciu celého majetku a 10 rokov straty občianskych práv.

frekventantov kurzu už deň predtým, odôvodňujúc to nutnosťou návratu gardistov na pracoviská. Mach predniesol prejav zvyšným účastníkom a potom zvolal poradu, na ktorej boli prítomní okrem Danihela i veliteľ bojnickej školy Štefan Rabina, Stanislav Mečiar, Vojtech Košovský a zástupca župného inšpektora HG vo Zvolene Róbert Kubička. Mach na tomto pohovore vyhlásil, že v súvislosti so zabezpečením vnútorného poriadku v štáte nemá pre gardu žiadne osobitné úlohy a gardistickí velitelia by nemali nič podniknúť, aby situáciu ešte viac nekomplikovali. Tento výrok vyvolal veľké pobúrenie medzi dôstojníkmi a funkcionármi HG. Mach na to reagoval obvinením, že veliteľská škola v Bojniciach „*mala len jeden účel: poštvať gardistických veliteľov proti nemu*“.⁶ Zároveň obvinil Kubalu a Nagelera z intrigovania proti nemu a zo snahy odstrániť ho z funkcie hlavného veliteľa HG. V hláseniach nemeckej Sicherheitsdienst (SD) adresovaných RSHA do Berlína je Mach označený za človeka, ktorý je „*zočivočiči terajším pomerom na Slovensku úplne bezradný, že celkom opustil a zradil svoju niekdajšiu líniu, že koná z čistého egoizmu, a to, aby udržal svoju ministerskú funkciu a dosiahol funkciu ministerského predsedu*“.⁷ Gardisti vytkli Machovi, že nevystupuje verejne v gardistickej uniforme a neobliekol ju ani na uzavretú slávnosť HG, ktorou sa malo stať práve vyradenie absolventov veliteľskej školy v Bojniciach. Charakterizovali to jednoznačne ako strach hlavného veliteľa HG z partizánov.

Po vypuknutí Povstania, 29. augusta 1944, došlo k rozpadu a dezorganizácii slovenskej armády, ako aj ostatných ozbrojených obranno-bezpečnostných a represívnych zložiek Slovenskej republiky. Úplne politicky nespoľahlivou sa predstaviteľom SR, ale predovšetkým nemeckým vojenským kruhom a nemeckým politickým reprezentantom na Slovensku i v Nemeckej ríši, zdala slovenská armáda, ktorá mala byť ako celok odzbrojená. Dokonca aj v HG sa prejavili latentné alibistické tendencie, ktoré sa naplno ukázali v nasledujúcom období, keď začali vznikať jej úderné formácie, aktívne nasadzované na bezpečnostné a protipartizánske akcie. Dovtedajší náčelník štábu HVHG K. Danihel požiadal 6. septembra 1944 prezidenta Tisa o uvoľnenie z funkcie. Za nového náčelníka štábu HVHG Tiso menoval O. Kubalu, ktorý zložil 7. septembra 1944 o 14.50 h prezidentovi prísahu.⁸ Po zložení prísahy mal nový náčelník štábu v rozhlase prejav, v ktorom, okrem iného, povedal: „*Za päť rokov trvania slovenskej samostatnosti mali sme možnosť poznať sa dobre medzi sebou, ale mali sme tiež možnosť poznať priateľov a nepriateľov našej slovenskej veci. Všetky pozitívne zmýšľajúce sily slovenské zapojiť do práce, smerujúcej k zaisteniu bezpečnosti osobnej a majetkovej. Škodcov slovenskej pospolitosti vypojíme a zneškodníme sami. Dost' bolo ohľadov, dost' bolo príznakov slabosti. Tvrdosť a bezohľadnosť musí byť našou odpoveďou tým, ktorí túto situáciu zavinili, ju pripravovali, alebo svojím správaním priamo alebo nepriamo podporovali, tobôž keby sa odvážili ešte aj dnes ju podporovať.*“⁹ Kubala vo svojom prvom rozkaze vyzval gardistov, aby sa hlásili na príslušných miestnych veliteľstvách. Na tomto nástupe mal miestny veliteľ HG zistiť početný stav gardistov, ktorý má k dispozícii a nahlásiť ho nadriadenému okresnému veliteľovi HG. Zároveň nariadil aktívnu priamu spoluprácu s funkcionármi HSL'S a Hlinkovej mládeže (HM), ako aj so žandárskymi stanicami a úradmi.¹⁰ Pri jednotlivých okresných (OVHG) a miestnych veliteľstvách HG (MVHG) vznikli tzv. aktivované jednotky HG, ktoré boli v druhej polovici septembra 1944 premenované na **Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy (POHG)**.¹¹ Tento rozkaz zároveň pridelil každému pohotovostnému oddielu dislokovanému v stabilnom mieste (meste alebo obci) a okresným veliteľstvám HG (OVHG) krycie mená (Bratislava –

⁶PREČAN, V.: Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko. Bratislava 1971, dokument č. 66, s. 155.

⁷Tamže, s. 156.

⁸Gardista, 9. 9. 1944.

⁹Gardista, 10. 9. 1944.

¹⁰Tamže.

¹¹Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. HVHG, š. 54, 604-54-1, Rozkaz náčelníka HG č.11 z 21. 9. 1944.

Gaštan, HVHG – Lipa, Hlohovec – Jelša atď.), ktoré mali používať v služobnej korešpondencii s Hlavným veliteľstvom HG (HVHG), kuriérnej službe a v situačných hláseniach.

Reorganizácia HG zasiahla aj jej hlavné veliteľstvo, ktoré bolo primárnym riadiacim a operačným centrom tejto organizácie. Nové HVHG malo sedem samostatných špecializovaných oddelení. Prvým oddelením bolo osobné a organizačné (I.), ktoré malo na starosti kartotéku členstva a od 3. novembra 1944 sa rozdelilo na štyri základné pododdelenia (Ia – Id), ktorých úlohami bolo organizovanie nasadenia oddielov POHG v priamom bojovom pásme alebo v bezpečnostných akciách, evidovanie priebežného početného stavu dôstojníckeho zboru POHG, evidencia výstroje a výzbroje, výstavba kuriérnej a spojovacej služby i poľnej pošty, vojensko-spravodajské aktivity, ústredná evidencia mužstva a povolávanie do POHG. Ďalšími oddeleniami HVHG boli spravodajské, hospodárske, kultúrne, zdravotnícke, právne a evakuačné.

Prvou organizačnou smernicou upravujúcou zakladanie a výstavbu jednotlivých POHG na úrovni okresných a miestnych veliteľstiev bol rozkaz náčelníka HG č. 9 z 19. septembra 1944. Kubala v tomto rozkaze nariadil všetkým okresným a miestnym veliteľom HG, ktorých obvod sa nenachádzal na povstaleckom území, zriadiť v budove HG alebo inej úradnej budove nepretržitú 24-hodinovú rádiovú službu, ktorej úlohou malo byť podávať pravidelné hlásenia o všetkých udalostiach v obci alebo okrese a zároveň o nich informovať pomocou kuriérnej služby miestnych a okresných veliteľov.¹² Zároveň mali miestni velitelia navrhnúť náčelníkovi HG zriadenie aktivovanej jednotky HG pri tých MVHG, kde bol dostatočný počet gardistov v činnej službe. Tieto jednotky mali byť „vystrojené a vyzbrojené na návrh OVHG cestou HVHG u príslušných vojenských posádok. Ich hlavnou úlohou bude strážna služba“.¹³ Osobitnú pozornosť mal venovať veliteľský zbor HG na okresoch pohraničným obciam a založiť tam osobitnú strážnu službu, ktorej primárnou úlohou malo byť zadržanie podozrivých osôb ilegálne prekročiacich hranice SR a odovzdanie ich bezpečnostným orgánom.

MVHG bolo povinné od polovice septembra podávať aspoň raz za dva dni situačnú správu na OVHG prostredníctvom osobitnej kuriérnej spojky, ktorá súčasne prevzala rozkazy od OVHG. Miestny veliteľ bol zodpovedný za bezpečnosť v obci a mal právomoc každú podozrivú a neznámu osobu legitimovať a vyšetriť príčinu jej pobytu v obci. Každý dezertér od partizánov, ktorého zatkla hliadka POHG, mal byť na miestnom veliteľstve vypočutý a z výsluchu mala byť spísaná zápisnica, ktorá sa prostredníctvom OVHG odovzdávala HVHG.¹⁴

Primárnymi cieľmi POHG mala byť vojenská protipovstalecká činnosť v spolupráci s nemeckými bezpečnostnými službami (SIPO, SD) a nemeckou armádou, protipartizánske očisťovacie akcie, strážna a poriadková služba s prísnyim zákazom akcií vykonávaných na vlastnú päsť. Členovia POHG slúžili tiež ako znalci terénu, miestnych pomerov a ako sprievodcovia nemeckých okupačných vojsk. Okrem oddielov POHG dislokovaných v stabilných sídlach vznikli i osobitné poľné roty POHG nasadené vo vojenských operáciách v poslednej fáze druhej svetovej vojny. Súčasťou POHG boli i špeciálne jednotky s osobitným štatútom a špeciálnym zameraním. Jednou z takýchto jednotiek bola aj osobná telesná stráž O. Kubalu, ktorej všetci dvanásť príslušníci pochádzali z Trenčína, boli vybavení nadštandardnými právomocami a úzko spolupracovali s II. (spravodajským) oddelením HVHG. Základných jednotiek POHG v stálych sídlach bolo 37, hoci niektoré rozkazy HVHG uvádzajú vyšší počet (až okolo 44). Samostatnou jednotkou v organizačnej štruktúre HG bol pohotovostný oddiel HG v Bratislave s vlastným veliteľom, účtovníkom a samostatným skladom výstrojných súčiastok a výzbroje pre 150 mužov.¹⁵

¹²SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-I, Rozkaz náčelníka HG č. 9. z 19. 9. 1944.

¹³Tamže.

¹⁴Tamže.

¹⁵Vojenský historický archív Trnava (VHA T), f. Slovensko 1938 – 1945, šk. 28, 1192/1, Rozkaz náčelníka HG č. 8 z 18. 9. 1944.

Gardisti, ktorí narukovali do POHG, podliehali pri vyšetrovaní nimi spáchaných priestupkov okrem disciplinárneho poriadku HG i priamym trestným sankciám platných pre bývalú slovenskú armádu.¹⁶ Teda z právneho hľadiska a osobnej právnej zodpovednosti boli na úrovni príslušníka brannej moci so všetkými právami a zodpovednosťou.

Začiatkom októbra 1944 boli už hlavné práce na reorganizácii HG ukončené. Presnejšie sa vymedzili úlohy a kompetencie POHG a spôsob ich využitia pri ochrane bezpečnosti obyvateľstva a ochrany štátneho i súkromného majetku a rozsah spolupráce s nemeckými vojenskými a bezpečnostnými štruktúrami. Základnou úlohou POHG i naďalej zostala strážna, poriadková a bezpečnostná služba a priame bojové protipartizánske akcie. Na strážnu službu a poriadkovo-bezpečnostné úlohy mali velitelia jednotlivých POHG vyberať gardistov starších ročníkov, pričom mladší gardisti mali byť zadelení do samostatných čiat a najväčšiu časť ich denného zamestnania mal tvoriť bojový výcvik.¹⁷ HVHG bolo donútené začiatkom októbra 1944 konštatovať, že niektoré POHG zriadili na osobitné špeciálne úlohy represívneho charakteru, predovšetkým akcie proti Židom a ich zaistovanie, samostatné osobitné jednotky, ktoré sa venovali výhradne týmto aktivitám a iných foriem denného zamestnania POHG sa nezúčastňovali. HVHG však nezaujalo priamy razantnejší postoj k týmto jednotkám a neobmedzilo ich činnosť žiadnym vnútorným disciplinárnym predpisom alebo samostatným rozkazom.

Základný vojenský potenciál POHG predstavovali poľné roty a poľné prápory. Od septembra 1944 do polovice marca 1945 vznikli dva poľné prápory POHG. Prvý poľný prápor POHG sa skladal z poľných rôt Mífkovič, Laco, Jakubóczy. Počas celej doby bojového nasadenia mal prápor pomerne nízke straty (25 padlých a 15 zranených). Druhý poľný prápor POHG vznikol v zime 1944 – 1945 a tvorili ho roty s kryciami menami Bernolák, Rázus, Langsfeld, Hollý a Pribina. Do bojov zasiahol v priestore Sered' – Bratislava, prevažne však vykonával iba opevňovacie a zákopové práce. Po evakuácii východných oblastí Slovenska (sa z jediného tamojšieho reálne existujúceho POHG č. 38 Prešov vytvorili v tomto poľnom prápore ďalšie poľné roty s kryciami menami Štúr, Moyzes a Jánošík, ktoré však boli vyzbrojené iba čiastočne a ich hlavnou úlohou bola strážna a poriadková služba. Koncom druhej svetovej vojny bol vytvorený aj III. poľný prápor HG, ktorý sa však už aktívne bojov na Slovensku nezúčastnil.¹⁸ Plnil úlohy zabezpečenia evakuácie gardistických formácií a inštitúcií zo stredného a západného Slovenska na územie Protektorátu Čechy a Morava a Nemeckej ríše (dnešné Rakúsko a Bavorsko).

Doplňovanie početného stavu POHG sa od septembra 1944 uskutočňovalo povolávacími lístkami HVHG, ktoré však niektorí z oslovených nerešpektovali. Predovšetkým z tohto dôvodu HVHG zaviedlo povolávacie lístky Ministerstva národnej obrany (MNO), ktoré rozosielať VPO Lipa doplňovacím strediskám POHG. Pri povolávaní nových členov mali OVHG dôkladne zvážiť, či zadelením do POHG a následnou neprítomnosťou v zamestnaní nevzniknú komplikácie súvisiace s činnosťou orgánov štátnej správy a samosprávy alebo nebude ohrozená výroba strategických, predovšetkým zbrojárskych podnikov. Boli to predovšetkým železničiar, poštári, zamestnanci finančných úradov a robotníci a úradníci zbrojárskych Škodových závodov v Dubnici nad Váhom.¹⁹ Pri sporných osobách malo dôjsť k dohode medzi OVHG a predstavenstvom podniku alebo príslušným úradom štátnej správy a samosprávy.

Od 25. septembra 1944 bol súčasťou denných rozkazov HVHG tzv. výchovný článok, ktorý mal ideologický charakter a bol čítaný pri raných nástupoch POHG vo všetkých okresoch na Slovensku. Zdôvodňoval nutnosť a potrebu aktívneho ozbrojeného vystúpenia HG proti Povstaniu a snažil sa udržať bojovú morálku a disciplínu gardistov. Zároveň reagoval na aktuálne udalosti v bojoch proti povstalcov a na vnútropolitické scény Slovenska. V niektorých výchovných

¹⁶VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1196/1, Rozkaz VPO Lipa č. 12 z 22. 9. 1944.

¹⁷VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1210/1-2, Rozkaz VPO Lipa č. 26 z 9. 10. 1944.

¹⁸KORČEK, J.: Slovenská republika 1943 – 1945. Bratislava 1999, s. 179.

¹⁹VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1198/3-4, Rozkaz VPO Lipa č. 14 z 25. 9. 1944.

článkoch sa odsudzuje a pranieruje bezcharakternosť niektorých štátnych zamestnancov, ich alibizmus a vyčkávacie pozície, ktoré zaujali na konci roku 1944. V jednom z týchto výchovných článkov zo začiatku novembra 1944 sa ešte dosť všeobecne konštatuje: „Mnohí v týchto pre nás Slovákov tak vážnych časoch nechápu dôležitosť obrany štátu. Nechápu, alebo nechcú chápať a to je tým horšie. Týmto však pomáhajú našim nepriateľom. Sú tak obmedzení, že nevidia ďalej od nosa a všetko, čo sa okolo nich deje, jednoducho neberú na vedomie. Žijú si ďalej svojim bezstarostným životom, povalujú sa po kaviarňach ako v idylických časoch mierových miesto toho, aby vzali do ruky zbraň a postavili sa na obranu ohrozeného Slovenského štátu.“²⁰

Autor výchovného článku pokračuje ostrejším štýlom a opisuje časté prípady zneužitia úradného postavenia a moci: „Často tiež vidíme, ako behajú niektorí páni a intervenujú o uvoľnenie svojich zamestnancov z Hlinkovej gardy. Títo si neuvedomujú, že štát je existenčne ohrozený nielen ruským bolševizmom ale aj vnútorným zákerným nepriateľom.“²¹ Okrem výchovných článkov mali ideologický charakter i príhovory funkcionárov HSEŠ a HM. Charakteristickým príkladom je „ohlas“ generálneho tajomníka HSEŠ Dr. Pavla Opluštila, ktorý bol uverejnený ako súčasť rozkazu VPO Lipa č. 11 z 23. septembra 1944. Generálny tajomník Opluštíl vo svojom príhovore vyzýva členov HSEŠ k vstupu do HG nasledovne: „Slováci – ľudáci! Hlinkova garda tak ako v rokoch 1938 – 1939, znovu sa chopila zbrane na ochranu verejného poriadku a bezpečnosti. V jej radoch sú tvrdí ľudáci rodobranci, odhodlaní na život a na smrť brániť slovenský národ a Slovenskú republiku proti všetkým nepriateľom. Zo dňa na deň úlohy Hlinkovej gardy sa zväčšujú. Väčšie povinnosti vyžadujú mužov činu. Zvýšený nápor prikazuje zvýšený odpor. Slováci – ľudáci! Volám vás do radov ozbrojených bojovníkov Andreja Hlinku, volám vás do Hlinkovej gardy. Prihláste sa za jej členov, hláste sa do jej šíkov. Keď ste zdraví a do zbrane súci, keď ste za život a slobodu národa, keď ste za samostatný slovenský štát, vaše miesto je v hlinkovej garde. Národ vašu obetavosť ocení. Slovenskí chlapi smelého a hrdého srdca, volám vás chrániť slovenskú česť. Nastúpte do zbrane, nastúpte do hlinkovej gardy.“²²

K zmenám došlo v symbolike a uniformách HG. Do začiatku novembra 1944 sa používali v POHG tri druhy uniforiem – klasická čierna, uniforma Vybraných jednotiek HG (VJHG) a vojenská rovnošata. Armádne uniformy boli však upravené a gardisti na nich používali čierne golierové výložky a vojenské gombíky boli vymenené za čierne gardistické. Do konca októbra 1944 používali gardisti na vojenskej rovnošate tradičnú pásku HG.²³ V praxi však často dochádzalo k zneužitiu tohto gardistického označenia, predovšetkým zo strany partizánov, ktorí na povstaleckom území vyrabovali sklady okresných a miestnych veliteľstiev HG a nosili okrem pások aj kompletne uniformy HG alebo ich jednotlivé výstrojné súčiastky. Práve z týchto dôvodov rozhodlo HVHG zaviesť nové rukávové označenie pre príslušníkov POHG na všetkých typoch uniforiem. Nová páska bola z čiernej látky široká 2,5 až 2,8 cm s bielym nápisom „HLINKOVA GARDA“. Páska sa nosila na ľavom rukáve rovnošaty, prišitá vo vzdialenosti 8 – 10 cm od spodného okraja rukáva tak, aby bol text umiestnený medzi dvoma postrannými švíkmi rukáva spredu. Staré gardistické pásky boli platné iba ako označenie pre tých gardistov, ktorí konali službu v civile.²⁴

Ak príslušník POHG nosil vojenskú uniformu, mal k nej nosiť čiernu košeľu a čiernu kravatu. Výnimočne boli povolené hnedé košele a kravaty, aké nosili protiletadloví delostrelci. Na brigádírke z vojenskej látky mali nahradiť vojenskú orlicu gardistickým orlom, pričom vojenský odznak s mečikmi vo vavrínovom venci bol ponechaný.²⁵

²⁰VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1232/1-3, Rozkaz VPO Lipa č. 48 zo 4. 11. 1944.

²¹Tamže.

²²VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1197/2-3, Rozkaz VPO Lipa č. 11 z 23. 9. 1944.

²³Gardistickú pásku tvoril pruh látky belasej farby, jednotne široký 9 cm, s bielym sedemcentimetrovým kruhom, v ktorom bol symetricky stredovo umiestnený červený dvojkríž. Páska sa nosila na ľavom rukáve rovnošaty.

²⁴VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1222/6, Rozkaz VPO Lipa č. 38 z 23. 10. 1944.

²⁵VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1222/6, Rozkaz VPO Lipa č. 38 z 23. 10. 1944.

Začiatkom októbra 1944 začali byť do jednotlivých POHG pridelení príslušníci Slovenskej pracovnej služby (SPS). Jednotlivé POHG mali pre nich zabezpečiť jednotnú výstroj a výzbroj. Zároveň sa malo začať s ich intenzívnym vojenským výcvikom.²⁶

Počas celej existencie zápasili POHG s permanentným nedostatkom kvalitného dôstojníckeho a poddôstojníckeho zboru a personálnymi ťažkosťami každého druhu. Čiastočne sa táto situácia zlepšila začiatkom novembra 1944, keď bola v Bratislave zriadená poddôstojnícka škola HG, do ktorej vyslali svojich členov takmer všetky POHG. Počet frekventantov sa pohyboval v rozmedzí do 70 gardistov.²⁷

Napriek tomu, že väčšina príslušníkov POHG sa stala ich členmi na základe povolávacieho lístka HVHG alebo MNO, časť pohotovostných gardistov nastúpila na vykonávanie služby dobrovoľne. HVHG dostávalo informácie, že do POHG sa dostalo isté percento „rozkladných živlov“. Sám náčelník HG v jednom zo svojich dôverných rozkazov oznamoval okresným veliteľom, že „v niektorých pohotovostných oddieloch HG objavujú sa v poslednom čase rozkladné zjavy. Dokonca bolo hlásené, že v niektorých prípadoch členovia POHG nadviazali styk s banditmi a s nimi spolupracujú. Nariaďujem všetkým veliteľom HG, ako aj okresným veliteľom HG, aby týmto zjavom venovali mimoriadnu pozornosť, aby ich už v zárodku mohli potlačiť.“²⁸ Velitelia jednotlivých POHG boli osobne zodpovední náčelníkovi HG za to, že sa v ich oddieloch nachádzajú iba politicky spoľahliví gardisti, ktorí sa nijakým spôsobom nezúčastnili Povstania alebo, ak sa do povstaleckých radov dostali z donútenia, Povstania sa dokázateľne nezúčastnili aktívne. Aby sa predišlo neželaným incidentom zo strany politicky nespoľahlivých gardistov, obmedzilo sa prijímanie dobrovoľníkov do POHG. V prvom rade sa u dobrovoľníkov skúmala ich politická spoľahlivosť podľa smerníc stanovených v rozkaze HVHG č. 48 (čl. 4). Rozhodnutie o politickej spoľahlivosti dobrovoľníka patrilo do kompetencie miestneho veliteľa, resp. doplnovacieho veliteľstva (DVHG) pri OVHG.

Doplňovacie veliteľstvá pri OVHG, ich úlohy a ciele ich aktivít boli s definitívnou platnosťou ustanovené začiatkom novembra 1944. Rozkazom HVHG č. 47 (čl. 2) z 3. novembra bola zriadená doplnovacia skupina na I. oddelení HVHG s pôsobnosťou pre celé Slovensko. Zároveň s touto doplnovacou skupinou vzniklo 27 doplnovacích veliteľstiev HG pri jednotlivých OVHG. Zodpovednými za ich výstavbu a personálne obsadenie boli okresní velitelia HG.²⁹ Hlavnou úlohou DVHG bolo evidovať početný stav príslušníkov HG v príslušnom okrese, preskúmanie možnosti odvodov do POHG a povolávanie nových členov. V kompetencii DVHG bolo tiež prepúšťanie jednotlivcov z aktívnej služby HG. Pokiaľ kartotéka OVHG nebola zničená, súpis gardistov v okrese sa robil podľa nej. O spoľahlivosti každého z gardistov sa viedlo šetrenie, v ktorom aktívne participovali a na ktorom spolupracovali s DVHG i veliteľ príslušného POHG a okresní a miestni predsedovia HSLS.³⁰

Veliteľ jediného aktívneho POHG na východnom Slovensku (POHG Prešov) Jozef Golský³¹ vo svojom hlásení zo začiatku decembra 1944 konštatuje na adresu dobrovoľníkov do POHG,

²⁶VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1204/1-2, Rozkaz VPO Lipa č. 20 z 2. 10. 1944.

²⁷Archív Múzea Slovenského národného povstania (AM SNP), f. VIII, š. 6, S 55/2002/5, Denné hlásenie náčelníka HG č. 50 z 3. 11. 1944.

²⁸SNA, f. Alexandrijský archív, II. C – 1008, Rozkaz HVHG z 20. 1. 1945.

²⁹VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1232/1-3, Rozkaz VPO Lipa č. 48 zo 4. 11. 1944.

³⁰VHA T, f. Slovensko 1938 – 1945, š. 28, 1232/1-3, Rozkaz VPO Lipa č. 48 zo 4. 11. 1944.

³¹**Jozef Golský** (nar. 14. 1. 1914, Tovarniky, okr. Topoľčany), dôstojník a funkcionár HG a POHG. Ľudovú školu absolvoval v rodnej obci. Po ukončení meštianskej školy pokračoval v štúdiu na obchodnej akadémii, ktoré ukončil maturitou. Do jari 1943 pracoval ako člen revíznej komisie ministerstva financií v Bratislave. Do HG sa prihlásil začiatkom roku 1939 v Bánovciach n./Bebravou, kde vykonával funkciu trénera futbalového klubu HG. V marci 1941 bol preložený do Bratislavy a stal sa výcvikovým referentom a trénerom futbalovej jedenástky HG 5. okresu. Vo februári 1943 preložený do Prešova za výcvikového referenta OVHG. V novembri 1944 menovaný za veliteľa POHG Prešov. V marci 1945 evakuoval s jednotkami POHG a Domobrany do Čiech, kde sa mal zúčastniť výcvikového kurzu v Benešove pri Prahe. Okresný ľudový súd v Prešove ho 19. 12. 1945 odsúdil na 7 rokov väzenia a 5 rokov straty občianskych práv.

že je ich „dost' avšak po stránke spoľahlivosti (potvrdenej HG alebo HSLS) málo. Tých samozrejme prijať nemožno. Nateraz mám z okresu Giraltovce, Bardejov, Levoča pripravených k povolávaniu 80 mužov avšak preto, že nemám u PO žiadnu výstroj, povolávanie som nemohol previesť.“³² Ešte necelý týždeň predtým sa J. Golský vyjadril o dobrovoľníkoch do POHG celkom skepticky, keď v tajnom situačnom hlásení z 26. novembra 1944 konštatoval: „denne sa hlási priemerne 10 až 12 mladíkov prevažne z evakuovaných okresov dobrovoľne do ozbrojenej HG. Niektorí, ba snád' väčšina, však nie z gardistického presvedčenia, ale zo snahy po zabezpečení stravy a šatstva.“³³

V niektorých okresoch bol početný stav POHG nedostačujúci, čo sa priamo odrazilo na možnostiach preventívnych bezpečnostných razíí a ochrany civilného obyvateľstva pred nezákonnosťami a terorizovaním zo strany samozvaných pseudopartizánov. Veliteľ POHG Čadca konštatuje vo svojom hlásení z konca októbra 1944, že po „stránke bezpečnostnej je tunajšia situácia dost' zlá. Partizáni stále šarapatia v tunajšom okrese a to hlavne po kopaniciach obcí Makov, Olešná, Staškov, Raková a Zákopčie. Napr. v Zákopčí sa zdržuje 40 členná banda, ktorá nič iné nerobí len vykráda miestnych ľudí. Jedná sa hlavne o Rusov, Čechov a Poliakov. Po kopaniciach znásilňujú ženy a už máme prípady, že mnohé boli pri tom zbité tak, že museli byť odvezené do nemocnice.“³⁴ Ani po novom roku sa situácia v tomto okrese nezmenila a v ďalších hláseniach z Čadce sa uvádzajú stále nové a nové prípady terorizovania civilného obyvateľstva zo strany samozvaných partizánov. Hlásenie z 10. januára opisuje situáciu nasledovne: „Banditi sa stále pohybujú v tunajšom okrese a to stále na tých istých miestach ako už bolo v predošlých hláseniach hlásené. Podľa posledného zistenia sa v tunajšom okrese zdržuje prechodne asi 150 – 350 banditov. Kúsky, ktoré robia, sa dajú charakterizovať len obyčajným pomenovaním krádeže a lúpeže. Na dennom poriadku je znásilňovanie žien. Tak napr. posledný prípad tohto týždňa sa stal v obci Zákopčie, kde v jednom dome znásilnili ženu, ktorej muž pracuje v Nemecku. Táto sa bránila, jej dvoje detí, jedno 4 ročné a druhé asi 10 ročné kričali a volali o pomoc. Toto všetko nepomohlo, ženu povalili na posteľ, dvaja ju chytili za nohy, dvaja za ruky a hlavu a ostatní ju zneužili tam pred deťmi. Všetkých bolo deväť.“³⁵

Koncom roku 1944 však začala evidentne poľavovať disciplína pri jednotlivých POHG až do takej miery, že niektorí pohotovostní gardisti svojim konaním vzbudzovali pohoršenie nevojenským správaním, čo vyvolalo protesty a sťažnosti pozorovateľov z radov civilného obyvateľstva, ktoré adresovali väčšinou priamo na HVHG. Jedným z týchto prehrškov bolo zanedbávanie povinností nosenia služobnej uniformy, na ktorý reagovalo koncom novembra 1944 HVHG v jednom zo svojich rozkazov, v ktorom nariaďuje „všetkým členom HG, ktorí sú v stave u PO, nosiť bezpodmienečne uniformu. V opačnom prípade zastavím výplatu žoldu. Tento rozkaz sa vzťahuje i na funkcionárov HG, ktorí vykonávajú službu u týchto jednotiek.“³⁶

Koncom novembra 1944 bolo zrušené používanie krycích mien HVHG a POHG. V služobnej korešpondencii sa uvádzala iba lokalizácia POHG a krycie mená naďalej mohli používať iba poľné roty POHG, podľa rozkazu HVHG č. 11 (čl. 2). Z kompetencií veliteľov POHG a DVHG bola vyňatá možnosť prepúšťať dôstojníkov HG do pomeru mimo činnú službu. Túto právomoc malo výhradne I. oddelenie HVHG, hoci, vo väčšine prípadov, na návrh príslušného veliteľa DVHG.

Na strednom Slovensku dochádzalo k častým konfliktom medzi príslušníkmi POHG a Nemeckou brannou mocou, ktorá si vo viacerých prípadoch počínala svojvoľne a dopúšťala sa

³²SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-6, Situačné hlásenie veliteľa POHG Prešov J. Galského z 1. 12. 1944 pre náčelníka HG.

³³SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-6, Situačné hlásenie veliteľa POHG Prešov J. Galského z 26. 11. 1944 pre HVHG.

³⁴SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-6, Situačné hlásenie veliteľa POHG Čadca pre HVHG z 29. 12. 1944.

³⁵SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-6, Situačné hlásenie veliteľa POHG Čadca pre HVHG z 10. 1. 1945.

³⁶SNA, f. Alexandrijský archív, II. C – 1008, Rozkaz náčelníka HG č. 65 z 25. 11. 1944.

častých krádeží a násilností na civilnom obyvateľstve. Začiatkom roku 1945 však už jednotlivé POHG nemali priamu možnosť týmto násilnostiam zabrániť a jediné na čo sa zmožili, boli písomné protesty a sťažnosti adresované HVHG. Vo väčšine prípadov sa teda stávali iba pasívnymi pozorovateľmi a vo svojich hláseniach uvádzali výpočet svojvoľných rekvirácií dobytká, dopravných prostriedkov a huteľného majetku. V jednom z hlásení POHG Zvolen sa na adresu správania sa príslušníkov Nemeckej brannej moci (Wehrmacht) uvádza: „v konkrétnych prípadoch bolo zistené vo Zvolene, že niektorí príslušníci Nemeckej brannej moci prevádzajú hromadné krádeže u civilného obyvateľstva, pričom mnohých civilov a ženy zbili do krvi. Na zákrok u nemeckého vojenského veliteľa mesta Zvolen tento síce vydal vyhlášku, podľa ktorej trestom smrti sa potresce takýto vinník, ale na došlé opätovné sťažnosti temer nereagoval a odbavil sťažujúcu sa stránku tým, že je vojna, ktorá trvá dlho a že jeho rodina je tiež zbombardovaná a nemá nič. Na mestskom dome vo Zvolene bola vylepená vyhláška o treste smrti v prípade krádeže, túto vyhlášku však dvaja príslušníci Nemeckej brannej moci odtrhli za doprovodu neslušných slov o podpísanom veliteľovi mesta.“³⁷ Rovnaké prípady konfliktov miestneho POHG s predstaviteľmi nemeckej vojenskej okupačnej správy boli zaznamenané ešte koncom roku 1944 v Prešove. Časté nedorozumenia prerástli do permanentných rozporov, na ktoré sa sťažuje J. Golský, keď píše v jednom zo svojich hlásení: „Dnes som bol prítomný na porade u vládneho poverenca (A. Sabol-Palko, pozn. V. K.), kde bol prítomný i p. Oberrat Molsen (L. von Mohlsen, pozn. V. K.), nemecký vojenský pridelenec pre civilnú správu. Podľa jeho chovania je vidno, že si nárokuje právo rozkazovania namiesto slovenských úradov, čo sa nijako nezhoduje s prehlásením samostatného rozhodovania v slovenskom štáte.“³⁸

Početný stav jednotlivých POHG sa nezlepšil ani v druhej polovici októbra 1944. Otázka početného stavu jednotlivých pohotovostných oddielov však úzko súvisí so systémom doplnovania nových síl do HG na základe povolávacích rozkazov MNO a HVHG. Svoj nezanedbateľný vplyv na personálne obsadenie POHG mali aj udalosti spojené s evakuáciou obyvateľstva pred postupujúcim frontom. Početné stavy HVHG a POHG na území celého štátu a ich nárast sú zaznamenané v denných hláseniach náčelníka HG. Celkovo bolo v činnnej službe v posledný deň októbra 1944 evidovaných 3 235 gardistov.³⁹ Zmena nastala i v zložení POHG na západnom Slovensku, v súvislosti so vznikom nového pohotovostného oddielu v Bánovciach n./Bebravou, kde boli prevelené dve čaty z POHG Trenčín a Piešťany. Z POHG Topoľčany bola odvelená strážna čata, ktorej hlavnou úlohou bola strážna služba v Baťových podnikoch a skladoch, s cieľom zabrániť ich poškodeniu a vyrabovaniu partizánmi alebo civilným obyvateľstvom. Početný stav gardistov na HVHG a POHG Bratislava kolísal počas posledných dvoch mesiacov roku 1944. Kým 2. novembra 1944 mal POHG Bratislava 480 mužov v aktívnej službe⁴⁰, v polovici novembra ich už bolo 547.⁴¹ Nárast početného stavu POHG Bratislava pokračoval i v druhej polovici novembra 1944, kým počet personálu HVHG sa stabilizoval v druhej polovici novembra 1944 na počte 71 gardistov⁴². Tento stav sa zmenil do polovice decembra 1944 iba nepatrne, na 73 gardistov v činnnej službe.⁴³ Do 11. decembra 1944 sa počet pohotovostných gardistov na území celého štátu zvýšil oproti predchádzajúcemu mesiacu roku 1944 o takmer tisíc mužov a v službe ich bolo evidovaných 4 228.⁴⁴ V čase evakuácie

³⁷SNA, f. 116 (F. Karmasin), š. 24, 116-24-3, Výpis z hlásenia POHG Zvolen z 20. 3. 1945.

³⁸SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-6, Situačné hlásenie veliteľa POHG Prešov J. Golského z 11. 12. 1944 pre náčelníka HG.

³⁹Archív múzea SNP v Banskej Bystrici (AM SNP), f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č. 48 z 31. 10. 1944.

⁴⁰AM SNP, f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č. 61 z 2. 11. 1944.

⁴¹AM SNP, f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č. 61 z 16. 11. 1944.

⁴²AM SNP, f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č. 61 z 29. 11. 1944.

⁴³AM SNP, f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č. 61 z 2. 12. 1944, 5. 12. 1944 a 11. 12. 1944.

⁴⁴AM SNP, f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č. 61 z 11. 12. 1944.

gardistických jednotiek na západ (druhá polovica marca 1945) mali POHG 5 867 gardistov činnej službe.⁴⁵

V prvej fáze existencie pohotovostných oddielov HG sa nemecké vojenské velenie vyhýbalo ich aktívnemu frontovému nasadeniu, alebo použitiu jednotlivých miestnych POHG na očišťovacie akcie proti partizánom. Gardisti vykonávali väčšinou strážnu službu a represívne akcie v zázemí. Kontrolovali vlakové spojenia a legitimovali podozrivé osoby a po prvom predbežnom výsluchu tieto osoby odovzdávali nemeckým bezpečnostným orgánom (SD). Akékoľvek akcie na vlastnú päsť mali velitelia POHG prísne zakázané. Situácia sa v tomto smere zmenila v prvej polovici októbra 1944, keď sa Kubalovi podarilo Nemcov presvedčiť o spoľahlivosti a vernosti novovybudovaných pohotovostných oddielov gardy. Kubala bol pre nemecké vojenské velenie na Slovensku, najvyššie miesta v Nemeckej ríši i pre spravodajskú službu práve ten človek, ktorý predstavoval nekompromisnú národno-socialistickú orientáciu v HG a bol zárukou totálneho nasadenia gardistov, ako obeta a dôkaz nemecko-slovenského priateľstva. Prvý bojový prápor HG vynikal už v posledných dňoch septembra 1944 a najväčšie ťažkosti boli s jeho vyzbrojením, resp. modernizáciou jeho výzbroje. Na akcie bol nasadený po prvýkrát 2. októbra 1944 pri Žiline. Veliteľom 1. poľného práporu HG sa stal bývalý šéf bojnickej školy HG kpt. Š. Rabina. Veliteľmi bojových jednotiek boli absolventi výcvikového kurzu Zbraní SS, konanom v Sennheime v januári a februári 1942. Práve absolventi sennheimskej školy boli pre Nemcov garantmi spoľahlivého velenia gardistov a zárukou, že sa nestanú potenciálnou ozbrojenou silou, ktorá by sa mohla obrátiť proti Nemeckej brannej moci a stať sa tak ďalším problémom pre jej velenie. Ďalší krst ohňom čakal 1. poľný prápor HG v Ľubochianskej a turčianskej doline. Gardisti zároveň asistovali pri exhumácii a identifikácii masových hrobov partizánskeho teroru v Sklabini. Partizáni im v účasti na tejto akcii chceli zabrániť a rozmiestnili svoje jednotky, v počte asi 300 mužov, na rázcestie v smere Dražkovce – Sklabiňa. V priamom boji sa s nimi stretla 2. rota prvého poľného práporu HG a po štyri a polhodinovom boji, za daždivého počasia, donútila partizánov k ústupu.⁴⁶ Tretia gardistická rota 1. poľného práporu bola nasadená, spolu s nemeckým oddielom, v protipartizánskej očišťovacej akcii v okolí Dumbiera. Pri priamych bojových akciách sa tieto jednotky odlúčili od veliteľstva práporu a ostali bez akéhokoľvek zásobovania potravinami a strelivom.⁴⁷ Miestami ďalšieho aktívneho bojového nasadenia rôť 1. poľného práporu HG sa stali Sučany, odkiaľ sa poľné roty presunuli 11. októbra 1944 pešo do Ružomberka. Od 12. októbra 1944 uskutočnili evakuáciu továrne na delové súčiastky z Rybárpoľa. Operačný priestor na juh od Rybárpoľa, kde boli najčastejšie prestrelky s partizánmi, zaisťovala čata „Dobiáš“.⁴⁸ Dňa 12. októbra 1944 začalo sťahovanie poľných rôť do Podturnia a odtiaľ, cez Sv. Peter do Dovalova. V Rybárpoli ostali ako strážna služba čaty „Dobiáš“ a „Škovraga“. V nedeľu 22. októbra 1944 vydal veliteľ 1. poľného práporu HG rozkaz zostaviť prieskumné oddiely zložené z dvoch nemeckých poddôstojníkov a desiatich gardistov. Cieľom ich aktivít sa stal priestor v okolí Sv. Jána a rekonštrukcia terénu, v ktorom sa mal začať obšvatný manéver na Malužinú. Pri Sv. Jáne získali gardisti informácie o nepriateľovi od nemeckých jednotiek, ktoré boli v tomto priestore dislokované. Dňa 23. októbra 1944 o 5. h začal útok gardistov v priestore južne od Sv. Jána. Straty útočiacich jednotiek POHG boli jeden ľahko a jeden ťažko ranený. Zastrelení boli traja partizáni a jeden zajatý. Nasledujúci deň (24. októbra) pokračoval o 8. h útok na Malužinú. Gardisti narazili na pomerne silné delostrelecké opevnenia. Boje si vyžiadali dva dni a ich výsledkom bolo obsadenie Vyšnej Boce a Malužinej a zajatie 32 partizánov a jedného sovietskeho dôstojníka.

⁴⁵Institut für die Zeitgeschichte (IFZ) München, MA 650/1, f. 9 384 531, Hlásenie stavu POHG z 19. marca 1945.

⁴⁶Náš boj, 28. 1. 1945.

⁴⁷Tamže.

⁴⁸Náš boj, 25. 2. 1945, Poľné čaty a roty POHG dostávali zvyčajne meno podľa svojich veliteľov.

Ďalšej protipartizánskej akcie sa spolu s nemeckými oddielom zúčastnil POHG z Trenčianskych Teplíc, dňa 31. októbra 1944. Útok bol vedený v priestore obcí Veľké Lúky, Slatina, Slatinka a Krásna Ves. Po obklúčení týchto obcí došlo k priamemu stretu a ťažkému boju, v ktorom padlo 280 partizánov a povstalcov a 80 ich padlo do zajatia. Ako hovorí denné hlásenie náčelníka HG medzi zajatcami bol „jeden Žid, podľa údajov miestneho obyvateľstva rekviroval dobytok a v iných obciach ho zase predával, jedna ruská partizánka s jeden a pol ročným dieťaťom, ktoré podľa údajov patrí hlavnému veliteľovi partizánov Popovovi. Väčšia čiastka zajatých boli Česi.“⁴⁹ V bojoch nemal POHG žiadne straty na životoch a ukoristil ťažký traktor s prívesným vozom, dva motocykle, viac kusov bicyklov, 70 vriec múky a veľké množstvo obilia, pripraveného na mletie a značné množstvo streliwa a automatických zbraní. Začiatkom novembra 1944 POHG z Nového mesta n./Váhom, ktorý mal v tom čase 139 mužov v aktívnej službe, dostal niekoľko hlásení o intenzívnej aktivite partizánov, ktorá sa väčšinou sústredila na okrádanie civilného obyvateľstva a rabovanie úradov, sedliackych usadlostí a žandárskych staníc. Partizáni cielene, rovnako ako počas Povstania, vyhľadávali členov a funkcionárov HSLS, HG a HM. Hliadkam POHG sa podarilo zaistiť dvoch Čechov s falošnými osobnými legitimáciami. Následným vyšetrovaním sa zistilo, že patria k partizánom, ktorí „sú usadení v Inoveckých horách a ktorí napadli žandársku stanicu v Beckove a tamojší notársky úrad, kde od vedúceho notára násilím si vyžiadali prázdne tlačivá občianskych legitimácií. Tieto potom si aj sami orazítkovali a úradníka na notariáte donútili, aby im ich aj podpísal. Od občanov v Kálnici si zaobstarali civilný oblek, skryli zbrane a čiastky vojenského výstroja a takto preoblečení odobrali sa do N. Mesta n./V., kde boli zadržaní.“⁵⁰ Početný stav jednotlivých miestnych pohotovostných oddielov neumožňoval aktívnejšie zasiahnuť proti partizánskemu rabovaniu, krádežiam a násilnostiam. V ich denných hláseniach sa objavujú správy, ktoré svedčia o náraste partizánskych aktivít. Civilné obyvateľstvo bolo úplne bezmocné a ich sťažnosti svedčia o tom, že nadšenie a sympatie k partizánom bolo to posledné, čo pociťovali. Jedno z takýchto hlásení z POHG Čadca spomína, že do „osady Čierne ku Jozefovi Sojčákovi z Makova prišli partizáni. Podľa udania menovaného ich bolo asi 80. Čiastka obklúčila dom a druhá skupina brala všetko v dome, čo sa dalo odnieť. Vzali všetko mužské a ženské šatstvo, ďalej všetky potravné články. Tak boli spozorovaní partizáni v obci Turzovka a to v osadách Klín, Klokočov, Vrch. Predmier. Tam okrádajú roľníkov.“⁵¹ Podobné problémy mal aj POHG Púchov, ktorý musel zasahovať v obciach Vršatecké Podhradie a Krivoklát, kde sa usadila päťdesiatčlenná skupina partizánov. Druhá skupina, ktorá bola početnejšia a mala do 150 členov, sa usadila v chotári obce Lazy pod Makytou. Pohotovostnému oddielu HG v Trenčianskych Tepliciach sa počas razie v obciach Slatina, Šípkov a Veľké Lúky, vykonanej 13. novembra 1944, podarilo získať od partizánov osobné veci prezidenta republiky J. Tisu, medzi ktorými boli, okrem strieborných príborov a porcelánových servisov, aj jeho rády a vyznamenania. Počas akcie gardisti zatkli 15 osôb.⁵² Ďalším úspešným zásahom jednotiek 1. poľného práporu HG proti partizánom bola razia na kopaniciach Malé Havranie, vykonaná na základe udaní miestneho obyvateľstva, ktoré oznámilo, že na okraji dediny sa v posledných opustených domoch ubytovali neznámi muži ozbrojení automatickými puškami. Na miesto bola okamžite vyslaná hliadka POHG v sile 3 dôstojníkov a 43 gardistov. Druhá desaťčlenná hliadka, vedená jedným dôstojníkom, smerovala k susednej kopanici Dolina.⁵³ Výsledkom ozbrojeného stretu bolo zatknutie deviatich partizánov, ktorí sa vzdali až vtedy, keď bol ťažko zranený ich sovietsky veliteľ. Okrem sovietskeho inštruktora – veliteľa boli zranení ešte dvaja partizáni.

⁴⁹AM SNP, f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č.48 z 31. 10. 1944.

⁵⁰AM SNP, f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č.52 z 9. 11. 1944.

⁵¹AM SNP, f. VIII, š. 6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č.53 z 11. 11. 1944.

⁵²AM SNP, f. VIII, š.6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č. 56 z 21. 11. 1944.

⁵³AM SNP, f. VIII, š.6, S 55/2002, Denné hlásenie náčelníka HG č. 58 z 29. 11. 1944.

POHG nemal žiadne straty na životoch a ľahko zranený bol iba gardista G. Belas z POHG Považská Bystrica. Okrem protipartizánskych akcií sa pohotovostné oddiely často používali na cestné a vlakové kontroly, zamerané na podozrivé osoby a dezertérov. Po zadržaní dezertéra a jeho identifikácii ho eskortovali k jeho posádke. Osoby podozrivé z napomáhania partizánom, alebo priamo z členstva v niektorých z partizánskych oddielov, boli po predbežnom výsluchu odovzdané najbližšiemu úradu SD.⁵⁴

V januári 1945 sa vlaková kontrola cestujúcich ešte viac sprísnila. Jej vykonávaním boli poverené na základe výnosu Ministerstva národnej obrany (MNO) č. 3563/44 zo dňa 22. decembra 1944 všetky štátne bezpečnostné orgány. Príslušníci POHG mali vytvoriť spoločné zmiešané hliadky so žandármi, alebo mohli zostaviť hliadky zložené výlučne z gardistov. Zadržané osoby potom na vyhradených vlakových staniach preberala žandárska hliadka, spolu s písomným hlásením, ktoré obsahovalo stručnú príčinu zaistenia.⁵⁵

Príslušníci niektorých POHG sa aktívne zúčastnili na vyslovene represívnych akciách, spojených s fyzickou likvidáciou civilného obyvateľstva, ktoré akýmkoľvek spôsobom pomáhalo partizánom, alebo bolo z tejto spolupráce podozrievané. Dňa 28. októbra 1944 vykonal POHG z Piešťan, spolu s vyčlenenou jednotkou bojovej skupiny SS Wittenmayer, trestnú výpravu proti obci Smrečany. Delostreleckou paľbou bola obec na viacerých miestach podpálená a následne obkľúčená spojenými nemecko-gardistickými jednotkami. Z horiacej dediny sa pokúsila o útek Elena Mudroňova, ktorá bola zastrelená. Mínometnou paľbou boli zranení viacerí obyvatelia Smrečian. Mária Antoškova a Michal Kacera zraneniam podľahli.⁵⁶

Príslušníci 5. poľnej roty POHG, pod vedením nadzbrojníka Jozefa Nemsilu, sa spolu jednotkou SD z oporného bodu v Krupine zúčastnili 14. decembra 1944 na zavraždení trinástich osôb na samote Starý Hostinec a Babiná. Medzi zavraždenými bola celá rodina MUDr. Eugena Lengyela, ktorú zatkli príslušníci POHG ešte 2. decembra 1944 v Čabradskom Vrbovku.⁵⁷

Najbrutálnejšou a početne najväčšou masovou vraždou, na ktorej sa aktívne zúčastnili príslušníci 5. poľnej roty POHG, boli popravy pri obci Kremnička.⁵⁸ Prvá poprava sa uskutočnila už 5. novembra 1944 v ranných hodinách. Obeťami boli zaistenci sústredení vo väznici Krajského súdu v Banskej Bystrici. Ako masové hroby boli použité protitankové zákopy. Druhá exekúcia sa uskutočnila 20. novembra 1944, keď boli zastrelení väzni z Krupiny, ktorých priviezli do Banskej Bystrice 19. novembra 1944. Ďalšie popravy sa konali 12. a 19. decembra 1944 a 5. januára 1945. Medzi zastrelenými boli slovenskí a francúzski partizáni, členovia povstaleckých revolučných národných výborov, vojaci povstaleckej armády, členovia a funkcionári ilegálnej Komunistickej strany Slovenska, rasovo prenasledovaní občania a príslušníci amerického letectva. Po skončení druhej svetovej vojny bolo z masových hrobov pri Kremničke exhumovaných 747 obetí, z ktorých bolo 211 žien a 58 detí.⁵⁹ Podobných vrážd sa dopustili pohotovostní gardisti z Považskej Bystrice i v Nemeckej, kde asistovali pri popravách vykonávaných príslušníkmi Einsatzkomanda 14. Prvú vraždu vykonal už 3. decembra 1944, keď zastrelili 7 osôb, ktoré hodili do krátera po bombardovaní a zahrabali.⁶⁰ Ostatné obeť hádzali do pece miestnej vápenky, aby predišli neskoršej identifikácii a určeniu počtu obetí ich vraždenia. Podľa výpovedí svedkov a obžalovaných na súdnom procese s príslušníkmi POHG bolo v Nemeckej zastrelených a upálených asi 900 ľudí.⁶¹

⁵⁴AM SNP, f. IX, š.13, S 26/2001, Situačné hlásenie POHG Púchov z 20. 1. 1944.

⁵⁵SNA, f. HVHG, š.54, 604-54-2, Rozkaz náčelníka HG č.19 z 26. 1. 1944.

⁵⁶HALAJ, D.: Fašistické represálie na Slovensku. Bratislava 1990, s. 24-25.

⁵⁷AM SNP, f. IX, S 110/85, zv. I.

⁵⁸SEDLÁKOVÁ, M.: Krycie meno Jozef. Bratislava 1958, s. 50-66.

⁵⁹HALAJ, ref. 56, s. 113.

⁶⁰AM SNP, f. IX, S 110/85, s. 224-225.

⁶¹AM SNP, f. IX, S 25/78, Prehľad masových hrobov a vrážd.

Gardisti z POHG vo Zvolene aktívne asistovali pri fyzickej likvidácii zaistencov Okresného súdu vo Zvolene v lesíku Boriny, západne od Kováčovej koncom decembra 1944 a začiatkom januára 1945. Posledná poprava sa uskutočnila začiatkom marca 1945. Po vojne bolo exhumovaných 105 zavraždených osôb, zahrabaných v ôsmich masových hroboch.⁶²

V prvej polovici januára 1945 bolo MNO nútené vydať pokyny upravujúce vzťahy príslušníkov armády (Domobrany) k členom HG. Hlavným dôvodom bolo to, že „v poslednom čase sa vyskytli incidenty medzi príslušníkmi armády a HG. Pri vyšetovaní sa zistilo, že príčina incidentov bola úplne malicherná. Ďalej bolo zistené, že incidenty boli vyvolané a spôsobené vplyvom nemierneho pitia alkoholu. Je veľmi smutným zjavom, že vôbec v týchto vážnych časoch dochádza k najmenším incidentom medzi príslušníkmi vojska a HG, keď obe zložky brannej moci slúžia jednému cieľu, k ochrane majetku slovenského štátu a slovenskej štátnej samostatnosti.“⁶³ V tejto súvislosti minister obrany nariadil, aby posádkoví velitelia Domobrany, alebo velitelia poľných jednotiek udržovali stály kontakt s veliteľstvami HG a POHG. Incidenty medzi príslušníkmi HG a Domobrany mali dôsledne vyšetriť posádkoví velitelia a velitelia jednotlivých útvarov spolu s príslušným veliteľom HG (POHG) a spis s výsledkom vyšetovania zaslať 2. oddeleniu MNO. Okrem toho bolo v tomto rozkaze pripomenuté, že „príslušní velitelia na previnilca v prípade opilstva, bez rozdielu hodnosti, podajú trestné oznámenie vojenskému prokurátorovi“ a zároveň pri výmere trestu sa zakázalo „považovať opilstvo pri trestných činoch za poľahčujúcu okolnosť“.⁶⁴

Koncom roka 1944 si viacerí velitelia otvorene sťažovali na pasivitu štátu v oblasti agitácie a propagandy. Situáciu obyvateľstva, jeho skepsu a apatiu pripisovali tzv. šuškanej propagande, ktorá bola podnecovaná blížiacim sa frontom a prinášala často i neoverené správy, polopravdy a vyslovené lži, s cieľom šíriť medzi obyvateľstvom dezorientáciu, chaos a paniku. Veliteľ POHG Čadca nadzbrojník Gejza Remešík sa vo svojom hlásení z druhej polovice decembra 1944 sťažuje, že síce „situácia všeobecná v tunajšom okrese je dosť dobrá, ale nálada u obyvateľstva je veľmi stiesnená a to pod dojmom toho, že front v Maďarsku stále napreduje. Tiež šepkaná propaganda využíva tohto a tým je len obyvateľstvo znervózňované.“⁶⁵ Zároveň tento veliteľ vyjadril jednoznačné stanovisko k tejto otázke a konštatoval: „Propaganda z našej strany je slabšia, ako propaganda nepriateľská a preto by sa doporučovalo, aby náš Úrad propagandy lepšie propagoval veci naše plagátmi, letákmi, novinami a podobne. Náš ľud to veľmi rád číta a zamedzilo by sa mnohým nepríjemným kúskom, ktoré šepkaná propaganda zapríčiňuje. Teraz nastanú zimné mesiace a náš ľud, ak nedostane dostatok látky na čítanie, bude podliehať len tým zlomyseľným našepkávačom.“⁶⁶

Úrad propagandy (ÚP), ktorému v tom čase šéfoval Tido J. Gašpar, dostával hlásenia z niektorých POHG o politickej nespoľahlivosti niektorých gardistických veliteľov, dôstojníckych kádrov, ale aj radových gardistov, o ich „rozkladnej“ práci v gardistických jednotkách. Všetky zistené prípady ÚP hlásil priamo náčelníkovi HG O. Kubalovi. V jednom z takýchto správ ÚP, podľa hlásenia poverenca ÚP v Prievidzi, referuje, že v Bánovciach nad Bebravou sa s rozhorčením hovorí medzi obyvateľstvom o tom, ako „sa do HG prijímajú nespoľahliví ľudia, aj takí čo boli dobrými partizánmi a teraz sú medzi prvými, ktorí sa honosia gardistickou uniformou. Napr. v Bánovciach sú v garde štyria dôstojníci (evanjelici), ktorí pomaly ovplyvňovali svojimi podkopávacími a rozvratnými rečami celú posádku. Je teda odôvodnená obava, že pri priblížení frontu k nám, mohli by sa ľahko opakovať udalosti spred niekoľkých mesiacov.“⁶⁷

⁶²AM SNP, f. XIII, š. 6, S 157/81.

⁶³SNA, f. HVHG, š.54, 604-54-2, Posádkové pokyny MNO č. 2 z 13. 1. 1945.

⁶⁴SNA, f. HVHG, š.54, 604-54-2, Posádkové pokyny MNO č. 2 z 13. 1. 1945.

⁶⁵SNA, f. HVHG, š.54, 604-54-6, Situačné hlásenie veliteľa POHG Čadca pre HVHG z 29. 12. 1944.

⁶⁶SNA, f. HVHG, š.54, 604-54-6, Situačné hlásenie veliteľa POHG Čadca pre HVHG z 29. 12. 1944.

⁶⁷SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-5, Hlásenie ÚP náčelníkovi HG O. Kubalovi z 20. 12. 1944.

V druhej polovici decembra bol upravený prestup do POHG z iných polovojenských ozbrojených formácií, predovšetkým Hlinkovej mládeže a Slovenskej pracovnej služby. Jednotlivci, ktorí prestúpili z uvedených paramilitantných formácií do POHG, podpisovali osobitné prehlásenie, za prítomnosti veliteľa príslušného pohotovostného oddielu gardy. Osoby, ktoré odmietli podpísať prehlásenie o dobrovoľnom zotrvaní v radoch POHG, boli povinné okamžite odovzdať výstroj a výzbroj, zaopatríť si na vlastné náklady civilné šaty, na základe I. oddelenia HVHG. Veliteľ bol do konca decembra 1944 povinný odoslať všetky podpísané prehlásenia na HVHG. Spolu s prehláseniami musel odoslať zoznam tých, ktorí prehlásenie odmietli podpísať. Rozkaz sa vzťahoval výlučne na príslušníkov MH a SPS, ktorí vykonávali službu v poľných rotách POHG.⁶⁸

V posledných decembrových dňoch roku 1944 jednotlivé pohotovostné oddiely žiadali doplniť svoje početné stavy o frekventantov poddôstojníckej školy, ktorá sídlila v Bratislave. HVHG odmietlo akceptovať ich žiadosti s odôvodnením, že „*absolventi poddôstojníckej školy HG musia zostať z môjho príkazu v Bratislave, kde sa prevádza systematický výcvik a kde sú ako takí najpotrebnejší. Sú preto zbytočné akékoľvek dožiadania pohotovostných oddielov, aby absolventi poddôstojníckej školy boli preložení k materským pohotovostným oddielom*“.⁶⁹

Dňa 28. decembra 1944 bol zriadený Náhradný oddiel HG so sídlom v Bratislave. Stal sa kmeňovým útvarom pre všetky jednotky HG v oblasti posádky Bratislava, všetky poľné jednotky HG a pre všetky jednotky HG, zriadené osobitným rozkazom HVHG. Týmto rozkazom boli upravené smernice hospodárenia s materiálom zo skladov HG a s hospodárskym personálom. Všetky sklady HG, vrátane skladov POHG, boli povinné zriadiť okamžite inventáre odevov a výstroja a rozpísať v ňom komu a na aký účel bol materiál zo skladov HG vydaný a v akom počte.⁷⁰ Pre každý pohotovostný oddiel mal sklad povolenú desaťpercentnú rezervu, vzhľadom na aktuálny početný stav v jednotlivom POHG. Pohotovostné oddiely, ktoré vystrojili a odoslali do poľa nejakú jednotku, boli povinné zaslať menný zoznam všetkých príslušníkov tejto jednotky novozriadenému Náhradnému oddielu HG. Zároveň posielali HVHG (náhradnému oddielu) kmeňové listy všetkých gardistov novovzniknutej poľnej roty.⁷¹ Odber proviantu z vojenských zásob bol povolený POHG ešte začiatkom decembra 1944. Odberové miesto jednotlivého POHG určilo príslušné posádkové veliteľstvo Domobrany.⁷²

Koncom januára 1945 sa mala uskutočniť oneskorená reforma sociálneho zabezpečenia rodín narukovaných príslušníkov. Vyžiadala si to situácia, ktorá nastala po príchode evakuovaných gardistov z východného Slovenska. Velitelia jednotlivých POHG mali určiť dôstojníka zodpovedného za starostlivosť o rodiny narukovaných gardistov, gardistov odvelených k bojovým alebo iným jednotkám. Navštevoval rodiny narukovaných a pomáhal im pri vybavovaní ich nárokov a žiadostí na jednotlivých úradoch a veliteľstvách. Zároveň mal dozerieť, aby tieto rodiny netrpeli nedostatkom potravín a liekov a aby nemali žiadne ťažkosti so svojím ubytovaním.⁷³

S približujúcim sa frontom vzrastali obavy gardistov o ich ďalší osud. Väčšina z nich videla iba jedinú možnú alternatívu – evakuovať s ustupujúcimi jednotkami na západ. Dňa 16. februára 1945 bola na základe rozkazu náčelníka HG zriadená osobitná evakuačná kancelária

⁶⁸Prehlásenie znelo: „Podpísaný .../meno/ príslušník HM – SPS týmto prehlasujem, že dobrovoľne zostávam v službách POHG ako gardista a podrobím sa všetkým rozkazom mojich veliteľov“. SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-4, Rozkaz náčelníka HG č. 82 z 23. 12. 1944.

⁶⁹SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-4, rozkaz náčelníka HG č. 84 z 28. 12. 1944.

⁷⁰SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-4, rozkaz náčelníka HG č. 84 z 28. 12. 1944.

⁷¹SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-4, Rozkaz náčelníka HG č. 84 z 28. 12. 1944.

⁷²Povolený bol odber týchto potravných článkov: múka, hrach fazuľa, krúpy, soľ, cukor, paprika, kávové konzervy, bravčová masť, cestoviny, krupica a chlieb. Ostané potraviny si boli povinné POHG zaobstarat' si voľným nákupom. SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-1, Smernica MNO o odbere proviantu POHG z vojenských zásob z 2. 12. 1944.

⁷³SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-2, Rozkaz náčelníka HG č.21 z 23. 1. 1945.

so sídlom v Holíči. Za vedúceho tejto evakuačnej kancelárie menoval O. Kubala zamestnanca V. oddelenia HVHG zbrojníka J. Tvarožku. Jeho zástupcom sa stal K. Fiebig, rovnako zamestnanec V. oddelenia HVHG. Základný personál kancelárie tvorili zbrojník R. Figura a gardista A. Kobela. POHG v Holíči mal povinnosť zabezpečiť evakuačnej kancelárii ešte dvoch pisárov. Evakuačná kancelária HVHG bola integrálnou organizačnou súčasťou V. oddelenia HVHG.⁷⁴ Pre výkon kontrolnej a evakuačnej služby pri HVHG menoval náčelník HG štyroch osobitných poverencov HG.⁷⁵ Ich úlohou bolo dozerať na presné vykonávanie rozkazov HVHG a náčelníka HG jednotlivými POHG a podávať pravidelné hlásenia priamo O. Kubalovi.

Evakuácia gardistov prebiehala dvoma základnými smermi. Prvý viedol na Moravu a do Čiech, na územie Protektorátu Čechy a Morava. Prvý smer ústupu gardistických formácií viedol cez Žilinu, Považie, Trenčín a Vlársky priesmyk na Moravu.⁷⁶ Druhý smer evakuácie gardistov prechádzal cez Bratislavu, Záhorie a Holíč na Moravu a do Rakúska. V Kienschlagu sa mali vybraní dôstojníci, hodnostníci a gardisti zúčastniť osobitného kurzu vo veliteľskej škole HG. Počítalo sa s nimi vo funkciách veliteľov praporev, rôt a čiat, pri aktívnom nasadení záloh vo frontovom operačnom pásme. Vybraní frekventanti z jednotlivých POHG sa mali hlásiť na posádkovom veliteľstve v Bratislave (jazdecké kasárne), najneskôr 15. marca 1945 do 19. h. Velitelia POHG, z ktorých frekventanti pochádzali, sa mali postarať o ich bezchybnú prvotriednu výstroj a výzbroj.⁷⁷ Druhý konvoj evakuantov HG odchádzal ako doprovod vládnych a straníckych funkcionárov na územie Nemeckej ríše. Dňa 4. apríla 1945 bol Holíč bombardovaný a zničené kancelárie HG, spolu s väčšinou písomnej agendy HG a POHG. Posledný prejav pred definitívnou evakuáciou gardistov zo Slovenska predniesol O. Kubala ešte 4. apríla 1945 v miestnom kine v Holíči. Vyjadril sa v ňom, že stále verí vo víťazstvo Nemecka a vyzval prítomných gardistov, aby sa hlásili do frontových jednotiek a bojovali až do konca.⁷⁸ Gardisti sa dostali na vlastnú päť do Čiech, kde mali byť nasadení proti povstalcov v Prahe. Boli odzbrojení postupujúcou americkou a sovietskou armádou a odovzdávaní československým vojenským bezpečnostným orgánom a v lete 1945 odovzdávaní Národnému súdu a regionálnym zložkám retribučného súdnictva na Slovensku.

Spracovanie problematiky POHG, mechanizmu ich vzniku a spôsobu výkonu ich úloh je z hľadiska absencie komplexného uceleného archívneho materiálu skutočne náročná úloha. Torzovitosť písomnej agendy jednotlivých POHG dovoľuje iba čiastočne rekonštruovať celú dobu ich existencie a ich personálne obsadenie. Hoci sa niektorí príslušníci POHG zúčastnili na popravách povstalcov, občanov židovského pôvodu a civilného obyvateľstva k zodpovednosti POHG treba pristupovať osobne a individuálne a neuplatňovať hľadisko kolektívnej viny a paušalizovať zodpovednosť za niektoré vojnové zločiny na všetkých členov POHG, bez dokázania ich konkrétnej osobnej zodpovednosti.

⁷⁴SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-2, Rozkaz náčelníka HG č.36 z 15. 2. 1945.

⁷⁵Kapitána A. Sabola –Palku (Žilina) pre okresy: Žilina, Veľká Bytča, Kysucké Nové Mesto, Čadca, Turčiansky Sv. Martin, Dolný Kubín, Ružomberok a Liptovský Sv. Mikuláš; kapitána Š. Jakubóczyho (Trenčín) pre okresy: Považská Bystrica, Púchov, Ilava, Dubnica, Trenčín, Bánovce N. Bebravou a Nové Mesto N. Váhom; kapitána A. Jankoviča (Trnava) pre okresy: Piešťany, Hlohovec, Trnava, Nitra a Zlaté Moravce; kapitána V. Košovského (Prievidza) pre okresy: Topoľčany, Prievidza, Banská Bystrica, Zvolen, Kremnica a Banská Štiavnica. SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-2, Rozkaz náčelníka HG č. 38 z 19. 2. 1945.

⁷⁶KORČEK, ref. 18, s. 179.

⁷⁷SNA, f. HVHG, š. 54, 604-54-2, Rozkaz náčelníka HG č.54 z 13. 3. 1945.

⁷⁸AM SNP, f. VIII, š. 1, S 50/75, Svedecká výpoveď F. Bišču, posledného veliteľa POHG v Nitre, v trestnej veci proti O. Kubalovi zo 7. 5. 1946.

Vojenská história

V. KÁRPÁTY: DIE BEREITSCHAFTSTRUPPEN DER HLINKAS GARDE 1944 – 1945 (ORGANISATION UND AKTIVITÄTEN)

Die Krise in Hlinkas Garde (HG), der paramilitärischen Formation der Hlinkas Volkspartei (HSLS), äusserte sich schon im Jahre 1943. Ihre sichtbare Begleiterscheinung war der Rückgang der Mitgliedsbasis der Hlinkas Garde und die allgemeine Apatie und Passivität der Gardisten. Als einziger aktiver Kern der HG blieben die Angehörigen der eliten Ausgewählten Einheiten der HG. Es waren Absolventen der Kommandoschule der HG in Bojnice und des deutschen Kurses der Waffen von SS in Sennheim.

Nach dem Ausbruch des Slowakischen Nationalaufstandes, am Ende August 1944, gipfelte die Krise in HG. Der Präsident ernannte am 6. September 1944 zum Vorstand des Stabs der HG O. Kubala, einen von den Führern des radikalen Flügels in HG, der eine sofortige Bereitschaft an allen Kreis- und Ortskommandos der HG verordnete. Auf Grund des Befehles des Stabchefs der HG entstanden bei diesen Kommandos bewaffnete aktivierte Einheiten von HG, die man in der zweiten Hälfte von September 1944 auf Bereitschaftstruppen von Hlinkas Garde umnannte. Die Organisationsänderungen berührten auch das Oberkommando der HG, das nach der Transformation 7 spezialisierten Abteilungen mit mehreren Unterabteilungen hatte. Die Bereitschaftstruppen der HG fingen in September 1944 an, eigenes Kurierdienst auszubauen. Die einzelnen Bereitschaftstruppen der HG, die in den Sitzen der einzelnen gardistischen Kreisen und ausnahmsweise in den Residenzen der örtlichen Kommandos der HG versetzt waren, bezeichneten sich in der Korrespondenz und in den täglichen Situationsmeldungen mit Decknamen. Die Angehörigen der Bereitschaftstruppen der HG wurden für vollwertige Mitglieder der slowakischen Wehrmacht mit allen Pflichten und Rechten gehalten. Ausser stabil versetzten Bereitschaftstruppen der HG entstanden zwei Feldbataillone der HG, die sich auf Feldrotten der HG teilten. Im Januar 1945 entstanden, voewiegend aus evakuierten Gardisten aus der Ostslowakei, drei Feldbataillone (Moyzes, Štúr und Jánošík).

Die Bereitschaftstruppen der HG arbeiteten eng mit der deutschen Wehrmacht und mit den Sicherheits- und Nachrichtendienst zusammen. Die Hauptaufgabe der Gardisten aus den Bereitschaftstruppen war die Ordnungs- und Sicherheitsdienst. Einige Feldbataillone und Feldrotten der Bereitschaftstruppen wurden in die Kämpfe gegen Aufständischen und Partisanen eingesetzt. Die ausgewählten Angehörigen der Bereitschaftstruppen der HG assistierten bei den Hinrichtungen der Zivilbevölkerung und Gefangenen und begangen Kriegsverbrechen. Vom Oktober 1944 wurden Bereitschaftstruppen der HG durch Angehörigen der Slowakischen Arbeitsdienst ergänzt. Die Erhöhung der Anzahl in den Bereitschaftstruppen der HG realisierte sich durch Einberufungszetteln des Oberkommandos der HG und des Verteidigungsministeriums. Einen Teil der Mannschaft bildeten die Freiwilligen.

Vor der immer näherkommenden Front evakuierten sich die Bereitschaftstruppen ins Protektorat Böhmen und Mähren und ins Deutsche Reich (auf das Gebiet der heutigen Österreich). Sie wurden entwaffnet und in die Slowakei eskortiert. In der Slowakei wurden sie vor dem Nationalgericht in Bratislava, vor Kreis- und örtlichen Volksgerichten gerichtet.